

Особливості застосування системного підходу до вивчення цінностей

Сергій Кононенко

аспірант ННІ психології,

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

Системний підхід визнається одним із найважливіших методологічних інструментів пізнання в сучасній науці. Не виключенням є, зокрема, і дослідження ціннісної сфери в психології, де поняття «система цінностей» або «ієрархія цінностей» вже стали звичними словосполученнями. **Проблема** полягає в тому, що якщо прискіпливо проаналізувати сучасні загальновідомі теорії цінностей на предмет дотримання ними базових принципів системного підходу, то можна зробити висновок, що існує тенденція до певного поверхневого розуміння і застосування цього підходу. На нашу думку, більшість таких теорій цінностей не в змозі пояснити загальну динаміку ціннісної сфери, логіку та закономірності її розвитку і сформуванати адекватне бачення можливих відповідей на складні виклики, які стоять сьогодні перед українським суспільством. Виходячи зі сказаного, **метою** нашого дослідження є аналіз особливостей застосування принципів системного підходу до вивчення цінностей. Для цього нам потрібно виконати наступне **завдання**-викласти основні принципи системного підходу та загальне теоретичне бачення ціннісної сфери відповідно до цих принципів.

Системний підхід являє собою загальнонаукову методологічну концепцію та стратегію наукового пізнання, яка спирається на принцип системності, згідно з яким всі явища та об'єкти являють собою системи. Більш конкретним логіко-методологічним вираженням системного підходу є загальна теорія систем, в основу якої лягла ідея ізоморфізму, або аналогічності, процесів в системах різних типів (біологічних, соціальних, тощо). Ізоморфізм систем означає, що знання і принципи в певній окремій області є окремим випадком більш широких, загальних знань, які можна розповсюджувати і на інші області знань. Такі широкі структурні характеристики процесу пізнання, сформульовані в рамках системного підходу і можуть бути застосовані в психології для вивчення ціннісної сфери.

Серед принципів системного підходу для цілей нашого дослідження ми виділяємо чотири основних: 1) ієрархія, 2) еволюція, 3) емергентність, 4) генотипні (глибинні) та фенотипні (поверхневі) характеристики системи.

1. Принцип **ієрархії** передбачає наявність у об'єкта дослідження **рівнів**, або ієрархії систем («... підсистема-система-надсистема ...»), де система може одночасно розглядатися як елемент системи більш високого рівня) з гетерархічними зв'язками координації між елементами системи на одному й тому ж рівні та ієрархічними зв'язками субординації між системами різних рівнів [1, с. 467]. Який наслідок має цей принцип для дослідженні цінностей? Ціннісна сфера як об'єкт наукового дослідження має мислитися як ієрархія, тобто складна система, яка складається не з цінностей, а з систем цінностей. Важливо

розуміти, що якісь цінності для нас важливіші, ніж інші, тому що вони належать до систем цінностей більш високих рівнів в ієрархії. Цінності, що належать до системи одного й того ж рівня, не можуть розділятися на більш важливі та менш важливі, між ними може бути координація, але немає субординації.

2. Людські індивіди є живими системами. Ці живі системи еволюціонують через утворення живих систем більш високого порядку-людських груп та більш широких людських спільнот. **Еволюція** живих систем разом зі згаданою вище ієрархічною структурою вказують на динаміку розвитку ціннісної сфери. Послідовність виникнення нових систем окреслює динаміку та закономірності розвитку ціннісної ієрархії. Тому іншим важливим наслідком є те, що теорія цінностей, яка враховує ці системні ознаки, має прогностичний та евристичний потенціал.

3. У процесі еволюції у кожній новій системі більш високого порядку виникають нові якості, які неможливо звести до якостей попередньої системи. Принцип **емергентності** у системному підході робить зрозумілим, звідки беруться різноманітні цінності-як за якістю, так і ступенем важливості для кожного окремого індивіда.

4. Наявність в системах **глибинних** (генотипних) та **поверхневих** (фенотипних) **структур** є складною концепцією. Зауважимо тільки, що певні цінності спонукають людей до певних дій та вчинків; саме ця системна характеристика дозволяє зрозуміти, чому іноді зовсім різні, майже полярні прояви людської поведінки можуть походити від однієї і тієї ж системи цінностей, і чому іноді схожі за своїми ознаками дії можуть походити від різних систем цінностей.

Життєздатна теорія цінностей повинна розроблятися на засадах розглянутих вище принципів системного підходу. На наше переконання, така теорія матиме потенціал для адекватної відповіді на виклики нашого конфліктного, повного протиріч сьогодення. З огляду на вищенаведені міркування можна заключити, що дослідження ціннісної сфери передбачає пошук в ній розглянутих вище системних характеристик. Потрібно мати на увазі, що з точки зору системного підходу ціннісна сфера представляє собою ієрархію, яка має рівні і яка еволюціонує.

Такі загально відомі теорії цінностей, як, наприклад, теорії М. Рокіча або Ш. Шварца такого системного уявлення про ціннісну сферу не надають [2, 3].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що згідно з принципами системного підходу життєздатна теорія цінностей повинна розглядати ціннісну сферу як ієрархію, еволюція якої супроводжується виникненням нових рівнів, яким притаманні нові цінності.

Ключові слова: Системний підхід; цінності; системи цінностей; ієрархія; еволюція; емергентність.

Список використаних джерел

1. Алексеев, П. В., Панин, А. В. *Философия: Учебник.-3-е изд., перераб. и доп.-М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005.-608 с.-*(Классический университетский учебник)
2. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values. New York: Free Press.*
3. Schwartz, Shalom H. *Basic Human Values: Theory, Measurement, and Applications. Revue française de sociologie, 47/4 (2006).*